

HA LEVELET ÍR A MINISZTER – EGY SAJÁTOS RENDELETMÓDOSÍTÁS A MAGYARORSZÁGI NÉMETEK KITELEPÍTÉSE KAPCSÁN

FREY DÓRA

JOG.
történet

ELTE ÁJK

JOG TÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

FREY DÓRA

ANDRÁSSY GYULA BUDAPESTI
NÉMET NYELVÜ EGYETEM

EGYETEMI ADJUNKTUS

DORA.FREY@AUB.EU

2026. március 02.

Előző blogbejegyzésem apropója a magyarországi németek elhurcolásának emléknapja, január 19-e volt. Mai írásom a folyamat első szakaszának „jogi keretét” adó 12.330/1945. M.E. rendeletről, közkeletű nevén a kitelepítési rendeletről és annak első „módosításáról” szól. A rendeletet 1945. december 22-én fogadta el a kormány Nagy Imre belügyminiszter előterjesztésére, a Magyar Közlönyben december 29-én hirdették ki, és kihirdetése napján hatályba is lépett. A jogszabály a németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács, illetve az amerikai katonai hatóságok döntését követte, amely szerint 300.000-400.000 magyarországi német kitelepítését kellett volna a magyar kormánynak előkészítenie.¹ Ez gyakorlatban a teljes magyarországi német lakosságot jelentette volna, sőt, egyesek szerint nem is volt már ennyi, németnek tekinthető lakos az országban. A rendelet ennek megfelelően a lehető legszé-

sebb kört igyekezett bevonni a kitelepítendőkhöz, a rendelet szóhasználata szerint „áttelepülésre kötelezettek” körébe.

Az 1. § szerint Németországba áttelepülésre köteles volt mindenki, aki magát 1941-ben a népszámláláson német nemzetiségűnek, német anyanyelvűnek vallotta, magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, a Volksbundnak vagy német fegyveres alakulatnak tagja volt. Gyakorlatilag kollektív szankcióról beszélhetünk. A szövetséges hatalmak által meghatározott céloknak megfelelően az áttelepítés a magyarországi némettség egészének Németországba telepítését jelentette volna, ha ebben a formában megvalósul. A kollektív felelősség a rendelet szövegében nincs megemlítve, de a feltételek összességükben tulajdonképpen ezt jelentették, már az első két feltétel a német nemzetiség és/vagy a német anyanyelv is lefedte a magyarországi német lakosság egészét. Akinek sem az anyanyelve, sem a nemzetisége nem volt német, az nem volt magyarországi német (legalábbis magát nem tekintette annak), a Volksbund-tagság, a német fegyveres alakulatban szolgálat és a németes hangzású név újrafelvétele csak kiegészítő feltételek voltak, amelyeket a kommunista párt javaslatára, de jórészt „feleslegesen” vettek fel a rendelettervezet szövegébe.²

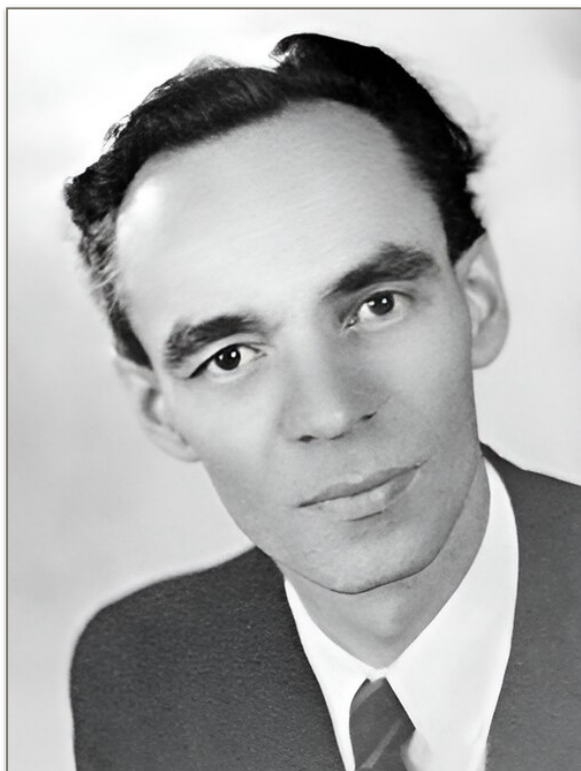
Különösen aggályos volt a kitelepítést megalapozó körülmények közül az anyanyelv, mint kritérium, hiszen anyanyelvét senki sem választja (legfeljebb letagadhatja). Hasonlóképpen aggályokat vetett fel a német fegyveres alakulatban teljesített szolgálat is, amely nem feltétlenül volt önkéntes, mert 1944 tavaszától a magyar kormány tudtával és beleegyezésével sorozták a magyaror-

szági németeket a Waffen-SS-be és kis részben a Wehrmachtba is.³

A névváltoztatás kérdése sajátos volt, bár gyakorlati jelentősége elenyésző, mert akik családnevüket németre változtatták vissza, azok általában német nemzetiségűnek, de legalábbis német anyanyelvűnek vallották magukat. A magyar állam a 19. századtól propagálta többé-kevésbé nyíltan a névmagyarosítást, az állami szolgálatba lépőknél ez szinte „elvárás” volt.⁴ Az első világháborút követően, az 1920-as években újabb névmagyarosítási hullám bontakozott ki. Változást ebben az 1940. augusztus 30-án kötött német-magyar népcsoportegyezmény hozott, amely szerint minden magyarországi németnek joga volt a családja által korábban viselt nevet újra felvenni. Ezzel a lehetőséggel sokan éltek is.⁵

A rendelet szerint azok mentesültek az áttelepülési kötelezettség alól, akik nem német anyanyelvű személlyel éltek házasságban, illetve az ő kiskorú gyermekeik, és a velük egy háztartásban élő, 65. életévét betöltött felmenőik. Ez a mentesítés automatikusan, *ex lege* történt. A későbbi dokumentumokban „kivételezettek” megnevezéssel hivatkoznak erre a csoportra – az egyes településeken külön lista is készült róluk.

Felmenthetők voltak azok is, akik demokratikus párt cselekvő tagjai vagy 1940 előtt szakszervezeti tagok voltak, illetve német anyanyelvűként magyar nemzetiségűnek vallották magukat és „a magyarsághoz való nemzethű magatartásukért üldöztetést szenvedtek”.⁶ Ez a mentesség is kiterjedt a házastársra, özvegyre, kiskorú gyermekekre, árvára, illetve az egy háztartásban élő felmenőkre.

re. Csak azok élhettek ezzel a mentesítéssel, akik nem változtattak nevet, nem voltak a Volksbund tagjai és nem szolgáltak német fegyveres alakulatban. A rendelet 2. § (6) szerint a mentesítésről a belügyminiszter által kiküldött bizottság határozott. Az ilyen módon mentesítettekről később szintén külön lista készült településenként.

Az áttelepülésre kötelezettek vagyonát zár alá vették és leltározták, róluk házanként és községeként névjegyzék készült – közkeletű nevén ez volt a kitelepítési lista. Ennek összeállításához minden hatóságnak rendelkezésre kellett bocsátania a birtokában lévő adatokat. A legfontosabb ilyen nyilvántartás a Központi Statisztikai Hivatal birtokában volt: az 1941-es népszámlálás bevallási ívei, ún. számlálólapjai, amely alapján az akkor bevallott nemzetiség és anyanyelv egyértelműen azonosítható volt azok esetében, akiknek a számlálólapja megvolt a KSH irattárában. A Központi Statisztikai Hivatal vezetői és munkatársai, részben elvi, részben gyakorlati okokból tiltakoztak a népszámlálási ívek felhasználása ellen, tiltakozásuk azonban eredménytelen maradt.⁷

1946. január 4-én megszületett a belügyminiszter által kiadott végrehajtási rendelet – a 70.010/1946. B.M. rendelet – a névjegyzék-összeállítás és a vagyon-leltározás részletes szabályaival, illetve a mentesítés lehetőségének pontosításával. Az esetleges mentesítésről egy 5 tagú bizottság döntött, jogorvoslat lehetősége nélkül, illetve a kitelepítési névjegyzékben szereplők legfeljebb 10 százalékát érinthette a mentesítés. A végrehajtási rendelet értelmében a kitelepítettek 100 kg személyes holmit vihettek magukkal, közte ékszereiket, értéktár-

gyaikat, készpénzüket, kivéve a külföldi valutát. A csomag tartalmazhatott maximum 20 kg, az útra szükséges élelmiszert is. A rendeletek hatálybalépését nagyon gyorsan követte azok végrehajtása, a kitelepítetteket szállító első szerelvény már 1946. január 19-én indult a budaörsi vasútállomásról.⁸

A kitelepítési rendeletet először 1946. május 10-én „módosították”, mai szemmel érdekes, de a korban jellemző körülmények között. Formális módosításra nem került sor, a belügyminiszter – 1946. március 20-án Rajk László váltotta a posztot Nagy Imrét – egy leiratában jelentősen szűkítette a kitelepítésre kijelölendő körét.⁹

Ez a sokak sorsára hatással levő rendelkezés egy pseudo-norma keretében nyert szabályozást, amely az érintettek számára nem volt megismerhető, nem hirdették ki vagy tették közzé. A Rajk által az áttelepítési miniszteri biztosoknak és a mentesítő bizottságoknak címzett leiratra időnként hivatkoznak 32.920./1946. B.M. rendeletként is,¹⁰ ez a szám azonban az irat iktatószáma. A „módosítás” kihirdetésre sem a Magyar Közlönyben nem került, sem a Rendeletek Tárába nem került be, ahogy később a hatályon kívül helyezett jogszabályok között sem szerepelt – mert formai értelemben nem volt jogszabály.

A leirat szerint nem voltak kitelepíthetők azok, akik magukat 1941-ben magyar nemzetiségűnek vallották, amennyiben más ok nem volt a kitelepítésükre. A kitelepítendő körében maradtak a magukat német nemzetiségűnek vallók és a magyar nemzetiségűek közül azok, akik a Volksbund, illetve az SS tagjai voltak, nevüket német hangzásúra változtatták, illetve a német fasizmust

támogatták. Ki kellett telepíteni továbbá az arra önként jelentkezőket, ezt a lehetőséget a kitelepítési rendelet nem tartalmazta, viszont a gyakorlatban felmerült ennek igénye, leginkább családi, magánéleti okokból.¹¹

Az 1941-es népszámlálás adataiból kiindulva 178.000 magyar nemzetiségű vallotta magát német anyanyelvűnek, de közülük 1946-ra már sokan nem voltak életben, illetve nem tartózkodtak Magyarországon, mert elmenekültek, kényszer munkára hurcolták őket a Szovjetunióba vagy 1946 első hónapjaiban, a kitelepítés legintenzívebb szakaszában már kitelepítették őket. Voltak, akik egyéb okból is felkerültek a kitelepítési listára, így Rajk „módosítása” nagyjából 100.000 főnek jelenthetett mentesítést.¹²

A kitelepítési rendelet szigorának enyhítésére nem humanitárius megfontolásokból került sor, hanem azért, mert 1946 májusától lelassult a kitelepítés folyamata – az amerikai megszálló hatóságok kevesebb szerelvényt fogadtak, majd júliusban teljesen leállították az érkezők fogadását. A kitelepítés felteteleit ekkor „igazították” először, de nem utoljára a megváltozott körülményekhez.

Hivatkozások:

¹ Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945-1950*. Budapest, 1988. Kossuth Könyvkiadó, 92. p.

² Zinner Tibor: *A magyarországi németek kitelepítése*. Die Aussiedlung der Ungarndeutschen. Budapest, 2004. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 73. p.

³ Seewann, Gerhard: *Geschichte der Deutschen in Ungarn*. Band 2. 1860 bis 2006. Marburg, 2012. Herder Institut, 479-481. p.

⁴ Nagy Imre Gábor: *Névmagyarosítási akciók 1896-1918 között Pécs-Baranya példáján*. In: *Baranya. Történelmi közlemények*, 1996-1997. 187-201. p.

⁵ Marchut Réka: *Ki- és betelepítések Budaörsön (1945-1948)*. In: Grósz András (szerk.): *Jogfosztások Budaörsön (1944-1948)*. Budaörs, 2010.

Bleyer Jakab *Helytörténeti Gyűjtemény*, 130. p.
⁶ 12.330/1945. M.E. rendeletet 2. § (2) bek.

⁷ Czibulka Zoltán – Heinz Ervin – Lakatos Miklós (összeáll.): *A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás*. Budapest, 2004. Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztálya – Központi Statisztikai Hivatal, 127. p.

⁸ Seewann 2012. 347. p.
⁹ Közli: Czibulka 2004. 347. p.
¹⁰ Vö. Komanovics József: *A hazai németiség helyzetét szabályozó rendelkezések és ezek végrehajtása a felszabadulást követő években (1945-1950)*. In: Szita László (szerk.): *Baranyai Helytörténetírás 1978. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Pécs, 1979. Baranya Megyei Levéltár, 61. p.; Fehér István: *A magyarországi németek kitelepítése 1945-1950*. Budapest, 1988. Akadémiai Kiadó, 153. p.

¹¹ A kitelepítési listákon összesen 5237 esetben szerepelt ez indokként, de csak 1031 esetben volt ez az egyetlen indoka a listára kerülésnek. Czibulka 2004. 347. p.

¹² Az 1941. évi népszámlálás. 3/a Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret. Budapest, 1983. Központi Statisztikai Hivatal, 32. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Rajk László. A kép forrása: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Rajk_Laszlo_\(politikus\)/#media/Fájl:Rajk_Laszlo.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Rajk_Laszlo_(politikus)/#media/Fájl:Rajk_Laszlo.jpg)
Letöltés ideje: 2026. 03. 01.